

Din Eğitiminde Engellilere Yönelik Öğretim Materyalleri

(Öğretmen Görüşlerine Dayalı)¹

Doç. Dr. Eyüp Şimşek², Arş. Gör. Teceli Karasu³

Öz

Kişilerin gittikçe bireyselleştiği açık, çoğulcu bir toplumda her kesimin ve bireyin ihtiyacını gidermeyi hedef edinen din eğitiminin engellileri göz ardı etmesi düşünülemez. Engellilere yönelik din eğitiminde önemli bir unsur ise öğretim materyalleridir. Öğretim materyalleri öğretilmek istenilen bilginin ve istenilen davranış değişikliğinin kolay ve somut olarak aktarılmasında ve kalıcı öğrenmelerin sağlanmasında önemlidir. Ayrıca materyallerin, heterojen özellik gösteren engellilere yönelik özel ve özgün olması, birey ve yaşam temelli bir din eğitimi sağlamasına da olanak sağlaması gerekir. Bu bağlamda yapılan bu çalışma, öğretmen görüşleri çerçevesinde engellilere yönelik din eğitiminde öğretim materyallerini konu edinmiştir. Nitel bir desende hazırlanan bu çalışma; Erzurum, Trabzon ve Muş ilinde, Hz. Muhammed'in Hayatı, Temel Dini Bilgiler, Kur'an-ı Kerim veya Din kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerini yürüten 22 öğretmenin görüşlerine dayalıdır. Veriler engel türlerine göre betimsel olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada elde edilen veriler ışığında öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Engelli, Din Eğitimi, Materyal Tasarımı, Öğretim Materyalleri, Engelli Din Eğitimi.

¹ Bu çalışma ikinci yazara ait olan “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi Sürecinde Engelliler” adlı Yüksek Lisans çalışmasına dayalı olarak hazırlanmıştır

² Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Din Eğitimi Öğretim Üyesi.

³ Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Araştırma Görevlisi.

Teaching Materials for Students with Disabilities at Religion Education

(Based on Teachers' Views)

Abstract

Religion Education is aiming to ensure the needs of the individuals and groups in an open and multicultural society which people are becoming more individual. This also includes disabled people. An important component of religion education which is intended for disabled students is teaching materials. These materials are important to provide permanent learning and transfer the desired changes in behavior. In addition, the materials must be particular for every individual disabled person. They should provide religion education which is special and life based. In that sense, this study handles the teaching materials which is intended for disabled students within the framework of teachers' opinions. This qualitative study is based on 22 teacher opinions who teach Religion Culture and Ethics, Qur'an, Basic Religious Knowledge, and the Life of Muhammed and these teachers are located in Erzurum, Trabzon and Muş. The data is put forth descriptively in accordance with the kind of disability. There are suggestions in accordance with the data in this study.

Keywords: *Disabled, Religion Education, Material Design, Teaching Materials, Disabled Religion Education.*

1. Giriş

Farklı kültürlerde ve farklı zamanlarda insanlığın üzerinde çokça düşündüğü ve gündeminden düşürmediği eğitim kavramı farklı şekillerde tanımlanmıştır. Makbul sayılan bu tanımlamalardan biri de “Bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istedik değişme meydana getirme süreci”dir (Ertürk, 1997, s. 12). Bu şekilde tanımlanan eğitim; bireyin sağlıklı bir kişilik yapısı oluşturmaya, yeteneklerini en verimli şekilde geliştirebilmesi, toplumda sorumluluk sahibi olmasında olduğu gibi inanç ve değer yargılarının şekillenmesinde de önemli bir yere sahiptir. Söz konusu bu inanç ve değerlere kayıtsız kalınması veya bunların eğitim dışında tutulmaya çalışılması ile eğitimde amaçlanana elde etmek oldukça zordur (Selçuk, 1998, s. 211).

Dünya sadece maddi ihtiyaçların olduğu bir yer olmadığından, yalnız bu ihtiyaçları karşılama amacıyla yapılan bir eğitim, insanı tatmin etmede ve insanın ihtiyaçlarını karşılamada yeterli değildir. Bu durum, bireyin manevi ihtiyaçlarını giderebilecek bir din eğitimi gereksinimini ortaya koyar. Dinler neredeyse bütün insanlık tarihi boyunca insanların bu türden ihtiyaçlarına cevap verme iddiasında olduğundan onların eğitimi ve öğretimi de her çağda değerini ve önemini muhafaza etmiştir. Ayrıca söz konusu bu eğitim ve öğretimin de toplumdaki tüm insanlara yönelik olması ve toplumun bir bütün olarak dünya-ahiret mutluluğunu hedeflemesi gerekir. Yine bu eğitimin, toplumu oluşturan bireylerin merkeze alınarak yapılmasına, dezavantajlı olan ama toplumun azımsanmayacak bir bölümünü oluşturan engellilerin din eğitimi ihtiyaçlarını giderebiliyor olmasına dikkat edilmelidir.

Bireyin karşılaşılabileceği sıkıntıları aşmasında, iç dünyasında sığınabileceği bir varlığı hissetmesinde ve manen kendini iyi hissedebileceği, moralini yüksek tutabileceği durumları yaşayabilmesinde dini inancın önemli bir rolü vardır. Çünkü aşkın bir varlığa inanmak, kişide bir güven duygusu oluşturur. Birey Allah’a iman duygusuyla bir takım değerlere bağlanmakta, kendini yalnız hissetmemekte ve aynı değerlere inanan diğer insanlar ile birlikte olma duygusuyla da içinde bulunduğu toplumda kendisinin bir yerinin ve anlamının olduğunu kavramakta, sorunlarını aşabilecek bir gücü kendisinde hissederek güven duygusunu kazanabilmektedir (Peker, 2000, s. 71). Kişinin din duygusunu tatmin edebilecek dini inancın sağlanması da din eğitimi sayesinde mümkün olabilmektedir.

Engellilere yönelik din eğitimi; normal bireylerde olduğu gibi bir yandan insanın yaratılıştan itibaren sahip olduğu dini yeteneklerin geliştirilmesine, diğer yandan da bu yeteneklerin hayatın gereklerine uygun olarak zenginleştirilmesi ve biçimlendirilmesine olumlu katkı sağlar. Bununla beraber engelli din eğitimi, bireylerin yaşamlarını bağımsız

idame etmelerini, toplumla sağlıklı ilişki kurmalarını ve duygusal gelişimlerini ciddi bir biçimde etkileyebilmektedir. Bu nedenle engelli birey, hem dinin manevi atmosferinden hem de toplumla sağlıklı ilişki kurması açısından gerekli din eğitiminden yoksun bırakılamaz. Ancak engelli bireyi yetiştirmede, topluma hazırlamada ve ona toplumun değer yargılarını öğretmede, kısacası “insan” olma yolunda eğitimde önemli işlev gören engelli din eğitimi normatif değil öğrenci ve yaşam merkezli olmalıdır (Goldman, 1977, s. 230). Bunun için engelli din eğitiminin, bireyin doğumla beraberinde getirdiği dini istidat ve kabiliyetlerini işleyip geliştirebiliyor olmasını göz önüne aldığı gibi günlük hayatta dini ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte olmasına da dikkat edilmelidir.

Engelli öğrencilere, dinin getirdiği dünya görüşünün temel ilkelerinin tanıtılması ve onlara gerçeğin dini açıdan nasıl yorumlandığı noktasında önemli bir destek olan din eğitiminin önemli öğelerinden biri de öğretim materyalleridir. Zira materyaller bilginin daha kolay ve somut olarak öğrenciye aktarılmasında ve dolayısıyla kalıcı öğrenmelerin sağlanmasında önemli görev icra etmektedir (Yalın, 2010, s.23). Engelli bireylerin heterojen bir özellik göstermeleri ve gelişimsel olarak normal akranlarından farklı olmaları, öğrenme-öğretme sürecinin vazgeçilmez öğelerinden olan materyallerinin de özel olarak hazırlanmasını zorunlu kılmaktadır.

Bir yetersizlik veya özür nedeni ile yaşa, cinsiyete sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak kişiden beklenen rollerin yerine getirilememesi engellilik olarak ifade edilmektedir (Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 1999, s. 6). Bu durumu yaşayan birey için çok farklı kavramlar kullanılsa da etiketlemeden uzak olduğu, kişiyi ve ailesini incitmediği için en çok tercih edilen “engelli” kavramıdır. Bu kavram çeşitli nedenlerle bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından beklenen düzeyde anlamlı farklılık gösteren görme, işitme, dil ve konuşma, spastik, zihinsel, ortopedik veya ruhsal özürlü olan bireyler için kullanılır. (Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Kurumları Yönetmeliği, 2012). Ülkemizde olduğu gibi dünyada da sahip olduğu engel sebebiyle akranları gibi oynaması gereken rolleri oynamakta sıkıntı çeken bu kimseler için çok farklı sınıflandırmalar mevcuttur (Evans, 2003) Sınıflandırmalar öğrencileri tanıma, onlarla iletişime geçme ve onlara gerekli eğitimi sağlama noktasında çok önemli işlev görmektedir.

Engelli öğrenciler yeterlilikleri açısından normal akranlarından önemli farklılık gösterdikleri için bu kimselerin din eğitimi de doğal olarak farklılaşmaktadır. Bu nedenle başka pek çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de engelli kimseler için özel eğitim uygulamaları mevcuttur. Özel eğitim; normal öğrenci özelliklerinden önemli ölçüde farklılaşan öğrencilere

sağlanan, bireysel olarak planlanmış ve bireyin bağımsız yaşama imkânlarını artırmayı hedefleyen eğitim hizmetlerinin bütünü olarak tanımlanır (Canöz, 2011, s. 1). Başka bir ifade ile özel eğitim, “özel eğitim gerektiren bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için özel olarak yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri ile özel eğitim gerektiren bireylerin bireysel yeterliliklerine dayalı, gelişim özelliklerine uygun ortamlarda sürdürülen eğitimidir” (Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2006).

Engellilere yönelik eğitim, ayrı özel eğitim kurumlarda yapıldığı gibi normal okul bünyesinde özel eğitim sınıfında ve kaynaştırma yoluyla normal sınıflarda yapılabilmektedir (Sadioğlu, 2011, s. 3). Özel eğitim sınıfı; okul ve kurumlarda, durumları ayrı bir sınıfta eğitim görmeyi gerektiren öğrenciler için yetersizlik türü, eğitim performansları ve özelliklerine göre açılan sınıflara denilmektedir. Bu sınıflarda eğitim gören öğrenciler, kimi zaman normal akranlarının oldukları sınıflarda derse devam edebilirler (Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2006). Kaynaştırma ise; engelli öğrencilerin sağlıklı akranlarıyla beraber aynı sınıfta eğitim görmeleri olarak tanımlanabilir (Kirk vd., 2009, s. 19). Özel Eğitim yönetmeliğine göre ise kaynaştırma; özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitimlerini, destek eğitim hizmetleri sağlanarak, yetersizliği olmayan akranları ile birlikte okul öncesi, ilkökul, ortaokul, lise gibi eğitimin farklı kademelerinde, resmi ya da özel, örgün ya da yaygın eğitim kurumlarında sürdürmeleri esasına dayanan özel eğitim uygulamalarıdır (Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2006). Kaynaştırmada amaç, çocuğu normal hale getirmek değil, çocuğun ilgi ve yeteneklerini en iyi şekilde kullanmasına destek olmak, eğitsel ve sosyal olarak toplumla bütünleşmesini sağlamaktır. Bunun için kaynaştırma öğrencisine gerekli destekler ile en az kısıtlanmış ortam öngörülür.

Son yıllarda engelli din eğitiminde önemli gelişmeler görülmektedir. Bu iyileştirmelerden biri de din eğitimi derslerinin okul müfredatlarında yer almasıdır. Bu kapsamda zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin yanında seçmeli Temel Dini Bilgiler, Hz. Muhammed’in Hayatı ve Kur’an-ı Kerim dersleri de engelli öğrencilerin dini ihtiyaçlarının giderilmesinde işe koşulmaktadır. Fakat okul programına dâhil edilen bu derslerin içerikleri, kullanılacak yol yöntem, öğrenme-öğretme sürecindeki etkinlikler ve kullanacak öğretim materyalleri ile ilgi tartışmalar sürmektedir. Bu kapsamda yapılan araştırma, söz konusu bu derslerin etkili ve verimli olmasını sağlayan ve eğitimin temel unsurlarından olan öğretim materyallerini konu edinmiştir. Öğretim materyallerinin engellilerin din eğitimi açısından önemi ve engel guruplarına göre öğretim materyallerinde

olması gereken özellikler; öğretmenlerin görüşleri, gözlem, alan yazın taraması ve daha önce yapılmış çalışmalar çerçevesinde ele alınmıştır.

İnsanların %10-15'inin (Çavkaydar, 2012, s.6) engelli olduğu günümüz dünyasında, bireyin kendisi engelli olabildiği gibi engelli bir yakını da olabilir. Bununda ötesinde her bireyin bizatihi kendisi ya da yakınları birer engelli adaydır. Kişinin ve bütün çevresinin bir şekilde ilişkide oldukları bu "olgu" karşısında ne yapmaları gerektiğini ve nasıl davranacaklarını bilmeleri eğitsel bir gerekliliktir. Öte yandan engelli bireyin, engellilik halini kabul etmesine katkı sağlayacak ve onun başkalarına bağımlı olmadan yaşamasını destekleyecek bir takım bilgileri dinden, dolayısıyla Kur'an ve Hadis'ten öğrenmesi mümkündür. İnsanın iç dünyasında sığınabileceği bir varlığı hissetmesi, karşılaşabileceği sıkıntıları aşmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca kendisini manen iyi hissedebileceği ve moralinin yüksek olmasını sağlayabileceği durumları yaşayabilmesinde dini inancının önemi son derece büyüktür (Peker, 2000, s. 71). Bu bağlamda çalışmamız, özel eğitime ihtiyaç duyan öğrencilere yönelik, maddi-manevi ihtiyaçları karşılayan din eğitiminin nasıl olabileceği, hangi materyaller ile daha kalıcı ve verimli öğrenmeler gerçekleştirebileceğini açıklamaya çalışmıştır.

Bu çalışmanın amacı; engellilere yönelik din eğitiminde, öğretim teknolojileri ve materyal tasarlama hususlarında karşılaşılan sorunları tespit edip, materyal tasarım ilkelerine uygun ve dersin amaçlarıyla uyumlu din eğitimi materyallerinin nasıl tasarlanabileceğini ortaya koymaktır. Bunun için engelli öğrencilerin özellikleri ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Temel Dini Bilgiler, Hz. Muhammed'in Hayatı ve Kur'an-ı Kerim derslerinin hedef ve kazanımlarını iyi bildiği kabul edilen öğretmenlerinin görüşlerine başvurulmuştur.

Son yıllarda engellilere yönelik din eğitimi niteliğinin artırılması için önemli çalışmalar yapılmaktadır. Buna paralel olarak, dinin engellilere bakışını ele alan araştırmalarda da artış gözlemlenmektedir.⁴ Ancak örgün eğitimde engellilerin din eğitimi,

⁴2003 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın düzenlediği "*Ülkemizde Engelliler Gerçeği ve İslam; Sorunlar ve Çözüm Önerileri*" başlıklı sempozyum ülkemizde bu alanda yapılan ilk ciddi çalışmalardan biri olarak dikkati çekmektedir. Burada Kur'an ve Hadis'lerde engellilerin değerlendirilmesi, İslam tarihinde engellilerin durumları ve günümüzde engelli kimseler için bu alanda yapılabilecekler ele alınmıştır. İsmail Karagöz'ün "*Ayet ve Hadisler Işığında Engelliler*" adlı çalışması, Kur'an'ın engellilere yaklaşımını ve engelliler ile sosyal ilişkileri, ayet ve hadisler ışığında ele almakta, İslam dininin engellilere tanıdığı ruhsat ve kolaylıkları ortaya koymaktadır. Emine Gül'ün "*Kur'an'da Engelliler*" başlığıyla yayımlanan doktora çalışmasında Kur'an'ın engellilere yaklaşımı incelenmiştir. "*Ayet ve Hadislerde Engellilik*" başlığını taşıyan Abdurahman Kasapoğlu'nun çalışmasında, psikoloji ve özel eğitim bilimlerinin verilerinden de yararlanarak ayet ve hadisler ışığında konu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Saffet Sancaklı'nın "*Hz. Peygamber'in Engellilere Bakış Açısının Tespiti*" isimli makale çalışması Hz. Peygamberin engelliler ile ilişkisini konu edinmiştir. Mustafa Usta'nın "*Özel Eğitim Gerektiren Birey, Aile ve Din Eğitimi*", ve "*Cumhuriyet Döneminde Özel Eğitim Gerektirenlerin Din*

özellikle din eğitiminde materyal konusu bağlamında ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. İnsanların gittikçe bireyselleştiği çoğulcu bir toplumda, engelli bireylerin din eğitimi gereksinimlerinin karşılanması önemlidir. Dolayısıyla engelli din eğitiminde öğretim materyallerini konu edinen bu araştırmanın, alanda yapılan ilk çalışmalardan biri olmasından ve pratikte engellilere yönelik din eğitimine ciddi katkılar sağlayabileceğinden ötürü önemli olduğu düşünülmektedir.

2. Yöntem

2. 1. Araştırma Modeli ve Çalışma Grubu.

Bu araştırma, din eğitimi kapsamında değerlendirilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Temel Dini Bilgiler, Hz. Muhammed'in Hayatı ve Kur'an-ı Kerim derslerini fiili olarak yürüten öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak yapılmış nitel bir çalışmadır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 39).

Görüşme tekniği, araştırmalarda kişiler ile sözlü iletişim kurmak suretiyle bilgi toplama tekniği (Cebeci, 2010, s. 104) olarak ifade edilir. Bireylerin deneyimlerine, tutumlarına, görüşlerine, şikâyetlerine, duygularına ve inançlarına ilişkin bilgi elde etmede etkili bir yöntem olduğundan yapılan bu araştırmada görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşmede; beceri, duyarlılık, yoğunlaşma, zihinsel uyanıklık ve disiplin gibi birçok boyut mevcuttur. Bu yönüyle de bireylerin zaman zaman birbirini duymadığı, mesajların yanlış alındığı ve çok az derinliğin bulunduğu sıradan bir konuşmadan farklıdır (Yıldırım ve Şimşek,

Eğitimi” adlı makale çalışmalarında Din Eğitimi Bilimi verilerinin yardımıyla İslam dininin engellilere bakışı ve günümüzde bu alanda nelerin yapılabilecekleri tartışılmaktadır. Ali Seyyar'ın “*Yıldızlar Engel Tanımaz Bedensel Özürlü Sahabelerin Hayatı*”, “*Zihinsel Özürlü Açısından Şakacı Sahabe Hz. Nuayman*”, adlı çalışmaları sahabelerin hayatına ve Hz. Peygamber'in onlarla olan ilişkilerine değinilmektedir. Münir Tezcan'ın, “*Kur'an'ın Engellilere Yaklaşımı ve İslam'ın Engellilere Tanıdığı Kolaylıklar*” ve Durmuş Ali Etbaş'ın “*Özürlü Çocukların Din Eğitimi*” adlı yüksek lisans çalışmaları da bu alanda yapılmış dikkatte değer araştırmalar içerisinde sayılabilir. İbrahim Sarıçam'ın Resullulah'ın hayatını anlattığı “*Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*” kitabının “özürlüler” başlığı ve Mehmet Emin Ay'ın “*Peygamberimizin(sav) İnsanlar ile İlişkisi*”, isimli kitabının “Peygamber Efendimizin Engellilere Tesellisi” bölümü adı altında Hz. Muhammed'in engellilere bakışı onlar ile iletişimleri ele alınmıştır. Naci Kula'ın “*Bedensel Engellilik ve Dini Başa Çıkma*” adlı kitabı ve diğer birçok makalesinin, engellileri tanımada, onların psikolojilerinin farkında olmanın yanı sıra engellilerin bulunduğu ailelerin psikolojik durumlarını tahlil etmede de başvurulabilecek eserler arasında yer aldığı söylenebilir. Ayrıca, Mithat Eser'in *Engelli Sahabiler* adlı kitabında engelli sahabeler incelenmiş Hz. Peygamberle ilişkilerine değinilmiştir. 5/6 Nisan 2012 yılında yapılan Din, Felsefe ve Bilim Işığında Engelli olmak ve Sorunları Sempozyumu da bu alanda yapılmış önemli çalışmalar arasında zikredilebilir.

2008, s. 119). Dahası bu çalışma kapsamında yapılan “görüşme” de günlük etkileşim ve iletişim sürecinde oluşan hatalardan uzak durulmaya çalışılmıştır.

Nitel bir araştırma çeşidi olan görüşme tekniği ile görüşmeye konu olan araştırma hakkında kapsamlı bilgi elde etmek mümkündür. Görüşme tekniği açık uçlu soruların sorulmasına, katılımcıların dinlenmesine, verilen yanıtların kayıt edilmesine imkân vermektedir. (Çepni, 2010, s. 82). Bu teknik ile “zihinsel engellilere yönelik din eğitiminde öğretim materyalleri” ile ilgili pratikte nelerin değişebileceği konusuna vurgu yapılabilmektedir. Bunun için engellilerin özelliklerini bilen, onlara materyal tasarlamada bilgi sahibi olduğu düşünülen ve din eğitimi derslerine giren öğretmenlere görüşme tekniğinin uygulanmasında sağlıklı verilerin elde edilebileceği düşünülmüştür. Çalışmanın kapsayıcı olması için, farklılıkları içerisinde barındırıyor olmasına dikkat edilmiştir. Bu kapsamda Muş, Erzurum ve Trabzon illerinde görev yapan öğretmenlerle görüşülmüştür.

Çalışmada; engellilere yönelik eğitim verilen kurumlarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Temel Dini Bilgiler, Hz. Muhammed’in Hayatı, Kur’an-ı Kerim derslerini fiili olarak yürüten öğretmenler ile görüşme yolu ile bilgi toplamak amaçlanmıştır. Ancak; buralarda söz konusu derslere giren tüm öğretmenlerin “engellilere yönelik öğretim materyalleri” ile ilgili bakış açılarını, deneyimlerini ve algılarını öğrenebilmek mümkün değildir. Bunun için konu hakkında derinlemesine ve daha çok bilgiyi elde imkanı veren çalışma gurubu oluşturulmuştur (Büyüköztürk vd., 2011, s.261). Çalışma gurubu olarak özel eğitim kurumlarında ve normal okullarda görevli 22 öğretmen seçilmiş ve bunlar ile görüşülmüştür. Bu öğretmenlerin 6’sı Trabzon, 8’i Erzurum, 8’i Muş ilinde çalışmaktadırlar. Oluşturulan bu “çalışma gurubunun” genellemeyi mümkün kılacak ve temsil yeteneği güçlü olan bir yapıda olmasına dikkat edilmeye çalışılmıştır.

2. 2. Veri Toplama Aracı ve Veri Analizi.

Zihinsel engelli öğrencilerin bulunduğu okullarda görev yapan ve zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, seçmeli Temel Dini Bilgiler, Hz. Muhammed’in Hayatı ve Kur’an-ı Kerim derslerini yürüten katılımcı öğretmenlere yönelik hazırlanan “yarı yapılandırılmış görüşme formu” veri toplama aracımızı oluşturmuştur. Görüşmede kullanılan “yarı yapılandırılmış” görüşme soruları sonucu betimsel bir analiz yapılarak veriler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yapılan araştırmanın geçerliliğini ve güvenilirliğini artırmak için görüşmede sorulan sorular ön test yapıldıktan ve alanında uzman kişilere danışıldıktan sonra belirlenmiştir. Uzmanlara soru maddeleri verilerek, kendilerinden bu soruların açık ve anlaşılır olup olmadığını, ele

alınan konuyu kapsayıp kapsamadığını ve gerekli olan bilgileri sağlama noktasında işlevsel olup olmadığını kontrol etmeleri istenmiştir. Pilot uygulama sonuçlarına göre görüşme formuna son şekli verilmiştir. Bu çalışmaların sonunda soru maddelerinin geçerliliği saptanmış ve sorular yeterli görülmüştür. Gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra 22 öğretmene uygulanmıştır.

Kaynak kişiler ile yapılan görüşmenin görüşme esnasında tutulacak notlarla kaydedilmesi, onun akıcılığını engelleyebilmektedir. Dolayısıyla, kaynak kişilerin kabul etmesi ve olanakların elvermesi sonucu görüşme içeriği ses kayıt cihazıyla anında kaydedilmiştir. Daha sonra ses cihazı ile kaydedilen verilerin bilgisayar ortamına aktarılıp metin haline dönüştürülmesi ve yorumlanması işlemlerine geçilmiştir.

Nitel araştırmalarda; araştırmacıdan beklenen sadece betimsel veri toplamak ve bunları mantıklı bir yapı içerisinde sunmak değildir. Araştırmacının verilerden elde ettiği bulguları bilimsel bir titizlikle tanimasının yanı sıra, yorumlaması ve uygulamaya ilişkin bir takım çıkarımlarda bulunması gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 224). Bunun için çalışmada “çerçeve oluşturma, tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve bulguların yorumlanması”, aşamalarından oluşan “betimsel analiz” kullanılmıştır. Bu şekilde yapılan betimlemelerden yola çıkılarak yorum yapmaya ve bazı çıkarımlar elde edilmeye çalışılmıştır. Bu yapılırken referanslarımız; ulaşılabilen alan yazın, öğretmen görüşleri ve araştırma sırasında elde edilen gözlem bulguları olmuştur. Ayrıca, farklılık arz eden durumlarda zihinsel engellilerin engel düzeylerine göre ayrı ayrı yorumlarda bulunulmuştur. Çalışmada direkt alıntılara yer verilerek, sadece ortak noktalar değil farklı düşünceler de veriler ışığında açıklanmaya çalışılmıştır. Böylece konuyla ilgili olası çeşitlilik, zenginlik, farklılık ve aykırılıklar çalışmaya dâhil edilerek bütüncül bir resmin elde edilmesi hedeflenmiştir.

3. Bulgular

3.1. Öğretim Materyalinin Önemi.

Öğrenme-öğretme süreçlerinin olduğu her ortamda kullanılan gerek elektronik gerekse basit malzeme ve kaynakların tümüne öğretim materyali denir (Saban, 2010, s. 56). Bu materyaller normal bireylerin din eğitimlerinde olduğu gibi engelli bireylerin din eğitimlerinde de en önemli unsurlardan biridir. Araştırmaya katılan öğretmenler de bu hususa vurgu yapmışlardır:

“Bazen engelli bir öğrenciye sözel olarak yıllarca öğretemediğimiz bir davranışı, uygun bir öğretim materyali ile çok kısa sürede kazandırabiliriz.”

“Tüm engelli öğrenciler aynı değildir. Her biri özgündür. Bunun için, öğrenci merkeze alınarak ve uygun materyaller geliştirilerek yapılan eğitim daha başarılıdır.”

“Bizim öğrenciler orta ve ağır düzey zihinsel engellidirler. Bunların çoğu soyut düşünce seviyesine ulaşamayabilir. Din eğitimi kavramları soyut olduğu için bu öğrencilere din dersi verilirken öğretmenin materyale duyacağı ihtiyaç daha da artmaktadır. Eğitim verdiğimiz orta ve ağır düzey zihinsel engellilerin de uygun materyaller ile davranış değişikliğini yapmaları mümkündür.”

Soyut kavramların somutlaştırılmasına yardımcı olan, zamandan tasarruf sağlayan ve tekrar kullanılmaya müsait olan öğretime uygun materyallerin hazırlanması, engelli öğrencilerin tüm gelişim alanlarının tanınmasıyla mümkündür. Bunun için yetersizlik alanları farklı olan engelli bireyler için öğretim materyallerinin, diğer tüm eğitim programı unsurları gibi özgün ve özel olması gerekmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi heterojen özellik gösteren engelliler çok farklı sınıflara ayrılabilir. Bu sınıfların her birine ayrı ve özel öğretim materyallerinin hazırlanması gerekir. Katılımcı olarak görüşlerine müracaat edilen öğretmenlerin de ifade ettiği gibi, görme engelli bir öğrenci ile işitme engelli bir öğrenci ya da zihinsel engeli bir öğrenciye aynı materyaller ile eğitim vermek öğrenciye istedik davranışı kazandırmada sonuçsuz kalabilir. Bunun için, her bir engel grubundaki öğrencinin ilgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirebilecek; bilgi, beceri ve davranış kazanmasına yardımcı olabilecek öğretim materyalleri hazırlanmalıdır.

“İşitmeyen bir öğrenciye, Kâbe’nin bir fotoğrafı, sadece yazıların olduğu birçok kitaptan daha fazla şey anlatabilir” .

“Görme engelli bir öğrenci için sesli bir kitap öğrenciye dilediği zamanda öğrenme imkânı sağlar.”

“Öğrenme güçlüğü çeken birey bir oyunda kısa sürede edinebildiği bir beceriyi klasik yöntemlerle belki de yıllarca öğrenemeyebilir.”

“Zihinsel engelli bir birey, bir filmde sıkılmadan çok şey öğrenebilir.”

Öğretme-öğrenme sürecinde materyaller; öğrenmeyi kolaylaştıran, aktif öğrenmeyi sağlayan, soyut kavramları somutlaştırmaya yardımcı olan, öğrenciyi yaratıcılığa sevk eden

ve istekli hale getiren önemli araçlardır. Ayrıca öğretimi desteklemek için materyallerin farklı olması, öğrencilere çoklu öğrenme ortamının sağlanmasında da yardımcı olur.

Araştırmaya katılan öğretmenlerden, materyalin normal bireylerin din eğitimlerine nazaran engelli öğrencilerin din eğitimleri için daha elzem olduğunu belirtenler olmuştur.

“Normal bir öğrencinin birçok öğrenme yolu vardır ama engelli bir öğrenci yetersizlik nedeniyle bunların bir kaçından yoksun olabiliyor. Engellilerin öğrenebileceği yolların az olmasından dolayı, materyalin onların eğitiminde daha önemli bir öge olduğunu düşünüyorum.”

Materyalin önemli olduğu engelli din eğitiminde öğretmenlerin, uygun öğrenme ortamları tasarlayabilecek, araç-gereçleri vermek istedikleri mesajlara uygun olarak seçip kullanabilecek, gerektiğinde kullanacağı araçları ve modelleri üretebilme becerilerine sahip olabilecek şekilde yetiştirilmeleri gerekir. Ancak görüşmede öğretmenlerin tamamına yakını öğrencilerin dikkatlerini çeken, anlamlı öğrenmelerine yardımcı olan, zamanı, ortamı en iyi şekilde kullanmayı sağlayan materyal noktasında eksikliklere dikkatleri çekmişlerdir.

“Bu tür okullarda görev yapacak öğretmenlerin kabartma yazısını bilmeleri çok önemlidir. Maalesef branş öğretmenlerinin bu eksiklikleri var. Biz de yaklaşık bir yıldan fazladır bu okuldayız; ama henüz tam anlamıyla öğrenemedik. Biz de bu konuda ciddi bir eğitime ihtiyaç duymaktayız. Zira lisans döneminde bu öğrencilerin eğitimleri ile ilgili herhangi bir eğitim almadık. Dahası buraya öğretmen olarak göreve başladıktan sonra da bize kurs ya da seminer verilmedi.”

“Lisans döneminde ne engelliler ile ilgili ne de teknoloji, öğretim teknolojisi ile ilgili bir ders aldığımı hatırlamıyorum. Bu okula geldiğimizde bu alan ile ilgili hiçbir alt yapımız yoktu. Bunun için iki önerim var; birincisi bu okullarda öğretmenlik yapacak arkadaşların kesinlikle bu alanla ilgili eğitim almaları gerekir. Diğer önerim de buralarda göreve başlayanların sürekli bu okullarda çalışmalarıdır. Çünkü okul değişikliğinde buralarda göreve başlayacak her öğretmen arkadaşımız acemilik dönemini geçirmek zorunda kalacaktır. Öğretmenlerin birkaç yılı bu tür öğrencilerin özelliklerini, bunlara uygun materyal, yöntem ve teknikleri öğrenmekle geçiyor. Bu arada da eğitim verdiğimiz ilk grup öğrencileri çok büyük kayıplar ile mezun etmek durumunda kalıyoruz.”

“Benim öğretmenlikteki hizmet yılım otuz civarındadır. Şu an görev yaptığım işitme engelli ortaokulunda ise üçüncü yılım oluyor. Üçüncü yılın sonunda şunu

söyleyebilirim: benim stajyerliğim yeni kalkıyor. Bu okulda bu öğrencilerin özelliklerine göre etkili ve verimli ders işlemeye, hangi materyali nasıl kullanmam gerektiğini yeni öğrenmeye başladım diyebilirim.”

Eğitimde, öğretim teknolojilerinden yararlanmak öğrencinin konuyu daha iyi öğrenebilmesine ve bilgiyi daha kalıcı hale getirmesine yardımcı olur. Bunun için eğitimde kılavuzluğu üstlenen öğretmenin bu konular hakkında bilgi sahibi olması, eğitimde belirleyiciliği olan psikolojik faktörlerle ilgili bilgileri ve öğrenciyi eğitim sürecine aktif bir şekilde katmayı sağlayacak unsurları kullanabilmesi önemlidir (Batar, 2011, s. 18). Ayrıca öğretmen öğretilcek konunun zorluk derecesinin engelli öğrencilerin seviyelerine uygun olmasına dikkat etmelidir (Hallahan ve M. Kauffman, 2006, s. 165).

3. 2. Öğretim Materyalinin Hazırlanması ve Seçimi.

Farklı araçlarla sunulan bilgiler, mesajlar ve malzemeler olan (Yalın, 2010, s. 92) öğretim materyallerinin seçimine birçok faktör etkiye bulunmaktadır. Bunlar; öğretim hedefleri, öğretim yöntemi, öğrenci özellikleri (yetersizlik alanları), öğretim ortamı (fiziksel ortam), öğretmen tutum ve becerileri, maliyet zaman ve elde edilebilme gibi unsurlardır.

Araştırmaya katılan öğretmenler, biri hariç, engellilere din eğitimi verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ancak verilecek din eğitiminin öğrenci ve hayat merkezli olması gerektiğini özellikle vurgulamışlardır. Bununla beraber hazırlanacak materyallerin de bu eksene olmasına dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu şekilde öğretmenin, ders için seçeceği görsel materyalle hayatın birçok yönünü sınıfa getirerek dersi hayata bağlama imkânı olacaktır (Altaş, 2007, s. 214). Aynı şekilde materyal tasarlamada önemli olan çizgi, şekil, alan, boyut, doku, renk gibi öğelerin birbirleri ile uyumlu ve öğrenciye göre olmasına da dikkat edilmesi gerektiği dile getirilmiştir. Bunun için öğretmenin engelli öğrenci özelliklerini bilmesiyle beraber, materyal tasarlamada da önemli olan hususlara vakıf olması gerekir.

Ancak bu konuda ciddi eksikliklerin olduğu öğretmenlerce dile getirilmiştir.

“Bizim öğrencilerden Allah hesap sormaz; ama toplumda gelenekleşmiş dini ritüelleri öğrenmeleri onların yararına olur. Ancak din eğitimlerinde onlara göre hazırlanmış bir kitap ya da kitapçık yoktur. Bu öğrencilerin eğitimlerinde kılavuz kitap ya da ders kitabı çok faydalı olabilir.”

“Öğrencilere eğitim vermede yetersiz olduğumuz gibi okul ve öğretim materyalleri de yetersizdir. Bu öğrenciler için özel geliştirilmiş programlara ve öğretim materyallerine ihtiyaç vardır.”

“Bizim öğrenciler işitme engelli öğrencilerdir. Dolayısıyla bu öğrencilere sözel ifadeler kullanmak anlamlı değildir. Geriye resimle, videoyla, slâytlarla, çizgi romanla vb. eğitim yapmak kalıyor.”

“Okuttuğumuz öğrencilerden görme kayıpları 20 % ile 30 % civarında olanlar vardır. Bu öğrenciler ancak büyük nesneleri görebilirler. Fakat normal öğrencilerin kullandığı ders kitaplarını bizim öğrenciler de kullanmaktadırlar. Bunun için bu kitap çok işlevsizleşiyor. Oysa puntoları büyütülürse, öğrencilerimizin bir kısmı çok kolay bu kitaplardan yararlanabilecektir.”

“Bizim okullarda uygulanan müfredat normal okullarda eğitim gören öğrencilere uygulanan müfredattır. Ders kitabı olarak okutulan kitaplar da normal okullarda eğitim gören öğrencilere okutulan kitaplardır. Oysa bizim öğrenciler işitme engelli bireylerdir. İki sebepten dolayı aynı müfredat ve kitapların okutulmasının doğru olmadığını düşünüyorum. Birincisi öğrencilerin sahip oldukları işitme engelidir. Bu engel öğrencilerin öğrenmelerini güçleştirmekte, anlamalarını zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla bu öğrenciler zekâ düzeyi olarak normal akranlarına göre çok geride kalmaktadırlar. İkincisi ve daha önemlisi ise işitme yetersizliklerinden dolayı bu öğrencilere hazırlanacak materyallerde görseelliğin ön planda tutulması ihtiyacıdır.”

Engelli öğrencilerin din eğitimleriyle ilgili dersleri yürüten öğretmenlerin farklı branşlara mensup olmaları yaşadıkları sıkıntıların da farklı olmasını beraberinde getirmektedir. Örneğin zihinsel engelli öğrencilerin din eğitimi derslerine giren bir öğretmen, alana hâkim olmadığından dersin amaçlarını ve bununla bağlantılı olarak yöntem-teknik, öğretim araçlarını seçme ve materyal tasarlamada sıkıntılar ile karşılaşabilir. Öte taraftan işitme engelli ya da görme engelli bir okulda çalışan alan mezunu bir öğretmenin de, söz konusu öğrenci özelliklerini bilmediği için karşılaştığı problemler daha değişik olabilmektedir. Bu nedenle karşılaşılan tüm bu problemler, engelli din eğitimine olumsuz etkide bulunmaktadır. Bununla ilgili öğretmenlerin dile getirdikleri sıkıntılardan en önemlileri öğretmen kaynaklıdır.

“Görme engelli öğrencilere din dersi eğitimi vermek için özel yetişmiş olmak gerekir. Çünkü bu öğrencilerin eğitimlerinde kullanılan alfabenin (Braille) yanında, yöntem, teknik, araç-gereçlerde farklı olabilmektedir.”

“İşaret dili sözlüğü kitapçığı bizlere de verildi. Hepsini incelme fırsatım oldu. Engelli eğitiminde önemli olduğunu düşündüğüm bu sözlükte maalesef dinî terimlerin çok az olduğunu müşahade ettim. Bu konuda işitme engellilerin din eğitimlerinde bu kitabın bize katkısı sınırlı olacaktır daha da önemlisi bu okullarda görevli öğretmenlerin büyük bir kısmı işaret dilini bilmiyor.”

Materyal seçimini etkileyen diğer bir faktör ise engelli öğrencilerin bulundukları okulların fiziki koşullarıdır. Bununla ilgili öğretmenler tarafından sınıf büyüklüğü, koridorların genişlikleri ve bahçenin güvenliği gibi noktalarda yaşanan sıkıntılar belirtilmiştir. Bununla beraber öğretim materyaline etkide bulunan öğretim ortamının uygunluğu konusu da dile getirilen sıkıntılar arasında yer almaktadır.

“Ders yaptığımız bu yer, sonradan özel sınıfa çevrilmiştir. Gördünüz gibi üzerinde dersi işleyebileceğimiz sınıf tahtası için yer olmadığından şuraya şu küçük tahtayı koymak zorunda kaldık.

“Ben üç yıldır bu okuldayım. Okulumuz biri diğerine ek beş farklı binadan oluşmaktadır. Laboratuvarı hiç kullanamadık, kütüphaneye ise üç bina ötesine gitmesi gereken öğrencilerimizden çok azının gittiğini söyleyebilirim. Okulumuzda resim ve müzik odaları ise bulunmamaktadır.

“Bu okul engelli öğrenciler için tasarlanıp yapılmıştır. Buna rağmen bugünün şartlarında engelli öğrencilerin ihtiyacını görecektir durumda değildir. Örneğin sınıflarımızda yalıtım sistemi yoktur.”

“150 kişilik tasarlanıp inşa edilen eğitim yerinde şu anda 300 öğrenci eğitim görmektedir. Koridor olarak yapılan mekânları yer sıkıntısından dolayı atölye ve sınıf yaptık”.

3. 3. Öğretim Materyalinin Kullanımı.

Öğretim sürecinin önemli aşamalarından biri de öğretim materyallerinin kullanımıdır. Bu materyaller öğretim-öğrenme sürecini oluşturan diğer unsurlardan bağımsız değildir. Bundan dolayı her durumda kullanılabilecek bir materyalden ziyade, yerine göre uygun materyallerin kullanılması, ilgili konuların öğretilmesi ve öğrenilmesinde daha etkilidir.

Bununla ilgili olarak araştırma kapsamında öğretmenlerin belirttiği önemli hususlardan biri engelli guruplarının her birine ayrı ve özel materyallerin hazırlanması ve uygulanması gerekliliği idi. Çünkü engelliler yetersizlik yaşadıkları noktalarda birbirlerinden önemli derecede farklılık arz etmektedirler.

“Öğrencilerimiz zekâ düzeyi olarak soyut düzeye ulaşamamaktadır. Bundan dolayı eğitim verilirken konunun öğrencilerin anlayabilecekleri düzeye indirgenmesi gerekir. Böylece anlatılacak konu somutlaştırılır. Somutlaştırma işleminde ise materyalin önemi ortaya çıkmaktadır. Somutlaştırmaya dayalı olarak verdiğimiz eğitimde yerine göre klasik materyallerin, yerine göre de bilgisayar teknolojisine dayalı materyallerin her biri çok değerlidir.

“Eğitim verdiğimiz öğrenci grubunun sahip olduğu zekâ düzeyi normal akranlarına göre geridedir. Bu öğrenciler sadece sözel olarak söylenen şeyin çok azını öğrenirler. Öğrendiklerini de çok çabuk unutabiliyorlar. Bunun için bu öğrencilerin eğitiminde konuyu görselleştirebilen ve mümkünse dokunulabilen gerçek materyallere ihtiyaç vardır.”

Sınıf öğretmenliği bölümünden bu okula bir aylık eğitimle geldim. Hem bu öğrencilerin özelliklerini tam bilmiyorum hem de bu öğrencilere hangi konuların nasıl öğretilebileceği konusunda sıkıntı yaşadım. MEB’ce hazırlanmış kitap, kılavuz kitap, CD, video vb. olsaydı bizim için çok iyi olurdu.

Zihinsel yetersizliği olan bireyler bellek, öğrenme, dikkat, öğrendiklerini genelleme, motivasyon, dil, sosyal, davranışsal ve duygusal özellikler gibi noktalarda akranlarına nazaran daha ciddi sıkıntılar yaşamaktadırlar (Eratay, 2010, s.182; Özokçu, 2010, s. 66). Araştırma kapsamında zihinsel engelli okullarda görev yapmakta olan öğretmenler, engelli din eğitiminde materyal tasarlama ve uygulama aşamalarında bu hususların dikkate alınması gerektiğini dile getirmişlerdir. Bununla beraber öğretmenler, zihinsel engelli öğrencilerin eğitimleri için MEB tarafından hazırlanmış bir materyal bulunmadığını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla kendilerinin her bir öğrenciye uygun materyal hazırlamak ve hazırladıkları materyal yardımıyla eğitim vermek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir.⁵

Çalışma sürecinde öğretmenler ile görüşüldükten sonra zihinsel engellilere yönelik Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabı hazırlandı; ancak hazırlanan bu kitap da pek çok eksikliğe sahiptir.

“Okuttuğumuz öğrencilerden görme kayıpları 20 % ile 30 % civarında olanlar vardır. Bu öğrenciler ancak büyük nesneleri görebilirler. Fakat normal öğrencilerin kullandığı ders kitaplarını bizim öğrenciler de kullanmaktadırlar. Bunun için bu kitap çok işlevsizleşiyor. Oysa puntoları büyütülürse, öğrencilerimizin bir kısmı bu kitaplardan çok kolay yararlanabilecektir.”

“Ben on üç yıllık öğretmenim, ama işitme engellilerin bulunduğu bu okulda henüz bir yılım dolmadı. Buraya geldiğimde çok zorlandım. Bu öğrenciler ile nasıl iletişime geçeceğimi, nasıl ders anlatacağımı bilmiyordum. Kendimden önceki öğretmenin yaptığına baktığımda; karşılaştığım manzara karşısında daha kötü oldum. Çünkü öğretmen bütün kitabı öğrencilere yazdırmak suretiyle ders işlemişti. Bununla beraber, ders kitabı bu öğrencilerin seviyelerinin çok üzerindedir. Sınıfta bulunan en başarılı öğrencinin bile seviyesinin üzerinde bir kitaptan ders işlememin doğru olmadığına karar verdim. Etrafa sormaya, internetten araştırmaya başladım. Ders işleme yöntemini, bu öğrenciler için yazılı soruların nasıl olabileceği, bu öğrencilerin eğitimlerine katkı sağlayabilecek materyalleri öğrenmeye başladım ve öğrenmeye devam ediyorum. Bu konularda yardıma ciddi ihtiyacımız bulunmaktadır.”

“Bilgisayar ve internet teknolojilerinden yararlanmaya çalışıyorum. İnsanlara nerden ulaşılabilirse hangi yol ve yöntem ile doğru ve hak öğretilir, o yolun kullanılması gerektiğini düşünüyorum. Bunun için etkileşimli ortamlardan; blog, youtube, facebook, twitter gibi sosyal paylaşım sitelerinden de birer eğitim aracı olarak istifade ediyorum.”

“Öğrencilerim ile kimi zaman facebook üzerinden haberleştiklerimiz, güzel bulduğumuz resim öykü vb. şeyleri paylaştığımız oluyor.”

“Ders verdiğim sınıfta daha önce bilgisayar yoktu. Ben öğrencileri derse motive etmek için çok uğraş veriyordum. Görselliğe dayanan ve konunun anlatılmasına vesile olabilecek materyaller kullanıyordum. Buna rağmen öğrencilerin dikkatlerini çekmede bazen başarısız da oluyordum. Ama şimdi bilgisayar sayesinde çok farklı materyaller hazırlayabiliyorum. Bazen de hazırlanmış materyaller ile ders işleyebiliyorum. Bana göre farklı materyaller kullanmak öğrencilerin dikkatlerini çekmede çok önemli bir unsurdur.”

“Bu sınıfın din kültürü dersliği olarak kullanılmasından dolayı asılı olan materyaller çok işe yarıyor. Başka sınıfta olsa belki bu kadar dini konuların görsellikleri

panolarda, dolayısıyla gözlerinin önünde kalmazdı. Çünkü işitme engelli öğrenciler ile ilgili önemli bir nokta; bu öğrencilerin öğrendiklerini çabuk unutmalarıdır. Dolayısıyla bu öğrencilere belirli periyotlar ile konunun tekrar edilmesi gerekir. Panolar bu noktada çok önemli iş görürler.”

Öğretim materyali tasarlama ve kullanmada hedeflerin analiz edilmesi, öğrenenin özelliklerinin belirlenmesi, içerik ve araç uyumunu sağlamada önemlidir. Araştırmaya katılan öğretmenler alanlarında uzman olmadıkları için zamanla öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Bununla beraber söz konusu öğretmenler, engelli öğrencilerin sağlıklı din eğitimi alabilmeleri için hazır materyallerin azlığı ve var olan materyallerin bir kısmının da uygun olmamasını en önemli eksiklikler olarak gördüklerini ifade etmişlerdir.

4.Sonuç ve Öneriler

Eğitim özellikle çağımızda “hayat boyu devam eden bir süreç” olarak görülmekle birlikte farklı dönemlere ayrılıp incelenebilmektedir. Her dönemin kendine has kritik evreleri mevcuttur. Bu evrelerden geçen bireylerin ruh yapısı, duygu ve düşünce gelişimi de birbirlerinden farklılık arz eder. Bu farklılıklara etki eden faktörlerden en önemlisi bireylerin sahip oldukları engellerdir. “Engelli”, “özel eğitime muhtaç” vb. farklı kavramlar ile ifade edilen bu bireylerin eğitimleri toplumda yaşayan normal bireylerin eğitimleri kadar önemli ve gereklidir (Kuzgun ve Deryakulu, 2014, s.6). Engelli eğitiminin hem birey hem de toplum açısından pek çok faydası vardır. Din eğitimi de hem bireyin anlam arayışından hem de dinin kültürle ilişkisi ve etkisinden dolayı engelli bireylere verilmesi gereken bir eğitim olarak değerlendirilebilir. Çünkü engellilere verilebilecek din eğitimi; onların gerekli bilgi, beceri ve anlayışı kazanmalarına ve kişiliklerini geliştirmelerine yardım eder. Dahası kültürel mirası anlama ve bu mirasa yeni bir şeyler eklemenin yanında sosyalleşme için de din eğitimi vazgeçilmez bir unsurdur. Sözünü ettiğimiz eğitim, engelli bireylere en etkili özel eğitim aracılığıyla verilebilir. Bunun için üniversitelerin ilahiyat ve İslami ilimler fakülteleri bünyesinde yer alan DKAB’da özel eğitim dersi daha işlevsel hale getirilmelidir. Ayrıca isteyen öğrencilere yan alan branşı olarak özel eğitim bölümünü seçebilme imkânı sağlanmalıdır.

Engelli kimseler normal insanların sahip olduğu haklara sahip olmalıdır. Din eğitimi bu haklardan biridir. Engelli birey gelişim özellikleri itibariyle diğer insanlardan farklı değildir. o, gelişiminde sadece zamansal olarak diğer bireylerden farklılık arz eder. Dolayısıyla bu kimseler normal insanlar gibi psikolojik, biyolojik, kültürel olarak din

eğitimine gereksinim duyarlar. İhtiyaç duydukları bu din eğitimi gereksiniminin uzmanların eliyle verilmesi sağlıklı bir toplumun inşasına büyük katkı sağlar. Araştırma kapsamında görüşlerine müracaat edilen öğretmenler de engelli kimselere din eğitiminin verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Buna ek olarak öğrencilere verilecek din eğitiminin onların günlük yaşamda ihtiyaç duydukları gereksinimleri karşılaması ve bağımsız yaşamlarına katkı sağlaması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu kapsamda engelli öğrenciler için din eğitiminin dâhil olduğu özel eğitimin verilmesi önemlidir. Bu nedenle, engelli öğrenci gruplarının özelliklerine ve yeteneklerine göre (görme, işitme, zihinsel vb.) din eğitimi programları yeniden tasarlanmalı ve bunlara göre materyaller hazırlanmalıdır. Görme engelliler için; Braille alfabesi ile hazırlanan materyallerin yanında görme engellilerin seviyeleri dikkate alınarak farklı puntolarda yazılmış ders kitapları ve Kur'an-ı Kerim hazırlanmalıdır. İşitme ve zihinsel engeli öğrenciler için eğitim bilimleri verileri de kullanılarak hazırlanacak din eğitimi müfredat programında, ders programlarında, okutulacak kitaplar ve diğer materyallerde görsellik unsuruna daha çok yer verilmelidir. Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı İşaret Dili Sözlüğü, dini terimler ile zenginleştirilip ihtiyaç duyulduğunda ücretsiz dağıtılmalıdır.

Okulların fiziki şartları, yerleşim yerlerine mesafeleri, merdivenleri, koridorları, sınıfların büyüklüğü ve barındırdığı öğrenci sayıları, kütüphane, lavabo, okul bahçeleri vb. öğrencilerin öğrenmelerinde etkilidir. Katılımcı olarak görüşlerine müracaat edilen öğretmenler de söz konusu fiziksel mekânların din eğitimindeki önemine dikkat çekmişlerdir. Engelli öğrencilerin ulaşımında sıkıntı çekmeyecekleri, öğrenmelerini kolaylaştıracak eğitim mekânlarının tasarlanması, eğitimleri için ihtiyaç duyabilecekleri tüm gereksinimlerin karşılanması din eğitiminde dikkate alınması gereken önemli unsurdur.

Eğitimde, teknolojik aletlerden ve özellikle bilgisayardan yararlanmak önemlidir. Ancak bunlardan yararlanmak için öğrencilerin özelliklerini, gelişimlerini ve özel eğretim yöntemlerini bilmenin yanı sıra teknolojik aletlerle bilgisayar ve bileşenlerini kullanarak öğretimi tasarlamayı gerçekleştirmek gerekir. Fakat öğretmenlerin bu alanlarda yeterli oldukları söylenemez. Bunun için; FATİH projesi kapsamında öğretmenlerin yararlanabileceği, hem öğrencilere hem de konuların yapısına ve hedef davranışlarına uygun video, sunu, resimler, çizgi film, kavram haritaları, sesli hikâyeler gibi zenginleştirilmiş materyaller tasarlanıp, istenildiğinde kolayca ulaşılabilir şekilde hizmete sunulmalıdır.

Okullarda, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersini ve diğer seçmeli din eğitimi derslerini okutan özel eğitim alanı mezunu öğretmenlerin alan bilgilerinin; İlahiyat Fakóltesi mezunlarının da özel eğretim alanı ile ilgili formasyon bilgilerinin yeterli olmadığı

söylenbilir. Bu eksikliği gidermek için öğretmenlere, öğrenciler için etkili öğrenme yaşantıları sağlayabilmeleri amacıyla eğitim teknolojileri, bilgisayar ve bilişim teknolojileri kullanılarak yeni öğretim materyalleri hazırlayabilmelerine yönelik hizmet içi eğitim faaliyetleri düzenlenmeli, çevrimiçi eğitim verilmelidir. Ayrıca; engelli öğrencilerin bulundukları okullarda görev yapan öğretmenler, eğitim noktasında ülkemizden daha ileride olan ülkelerin eğitim sistemlerini yerinde görmek ve öğrenmek üzere belli programlar çerçevesinde bu ülkelere gönderilmelidir. Bunun yanında, İşaret dili'ni ve Braille Alfabeti'ni bilen, din eğitimi alanında uzman öğretmenlerin sayılarının artırılması için çalışmalar yapılmalıdır.

Engellilerin dini bilgi ve becerilerini arttırmak için, gelişen teknolojiyi kullanmakla beraber, yeni öğrenme yaklaşımlarından faydalanılabilir. Yetenekleri ve yetersizlikleri göz ardı edilmeden, eğitim materyallerinin kullanılmasıyla engelli bireylere istenilen davranışı kazandırmak daha kolaydır. Bunun için eğitimlerinin devlet tarafından verilmesi, en az kısıtlayıcı ortamın düzenlenmesi, sistemli bir eğitsel tanılamanın yapılması, özel eğitim programlarının hazırlanması, eğitim sürecine ailelerinin dâhil edilmesi, eğitimleri ile ilgili paydaşların eş güdüm halinde çalışmaları ve genel eğitim müfredatından da yeterli derecede yararlanmaları sağlanmalıdır.

Engelli öğrenciler için hayatta önemli olan ve yaşanması en muhtemel durumların muhteva olarak seçilmesine dikkat edilmelidir. Bunun için “Hz. Peygamber’in tanıtılması, en kolay hareketleri ile namaz, engel gruplarına göre kısa dualar, anlaşılması ve söylenmesi kolay olan ilahiler, tekbir ve selam, kutsal gün ve gecelerle bayramlar” gibi konulara öncelik verilebilir.

Kaynakça

- Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. (2006, 31 Mayıs 31). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. *T.C. Resmi Gazete*, 26184.
- Altaş, N. (2007). *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi Öğretmen El Kitabı*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı.(1999). *I. Özürlüler Şurası*.
- Batar, Y. (2011). *Empatik din eğitimi*. İstanbul : Elips Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. vv. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara. Pegem Akademi Yayınları.
- Canöz, Ş. (2011). Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim. (Ed. Hasan Avcıoğlu) *İlköğretimde Özel Eğitim* (ss.1-18). Ankara : Nobel Yayınları.
- Cavkaydar, A. (2012). Özel eğitime gereksinim duyan çocuklar ve özel eğitim”, (Ed. Halil İbrahim Diken,), *Özel eğitime gereksinimi olan çocuklar ve özel eğitim* (ss.1-28), Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Cebeci, S. (2010). *Bilimsel araştırma ve yazma teknikleri*. İstanbul : Alfa Yayınları.
- Çepni, S. (2010). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. Trabzon.
- Eratay, E. (2010). Zihinsel yetersizliği olan çocuklar ve eğitimleri, (Ed. Necati Baykoç), *Öğretmenlik programları için özel eğitim*, (ss.170-196), Ankara: Gündüz Yayıncılık.
- Ertürk, S. (1997). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Mateksan Yayınları.
- Evans, P. (2003, June). *Aspects of the integration of handicapped and disadvantaged students into education*. Erişim Tarihi: 15 Nisan 2014). www.oecd.org/edu/school/27141224.pdf.
- Goldman, R. (1997). *Religious thinking from childhood to adolescence*, London and Henley: Routledge and Kegan Paul.
- Hallahan, D. P., M. Kauffman, J. M. (2006). *Exceptional learners - introduction to special education*, Boston: Pearson Publication.
- Kirk, S vd. (2009). *Exceptional children*. Houghton Mifflin Harcourt Boston: Publishing Company.
- Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Kurumları Yönetmeliği. (2012). *Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Kurumları Yönetmeliği*. *T. C. Resmi Gazete*, 28296.

- Özokçu, O. (2013). Zihin yetersizliği olan öğrenciler, (Ed. Atilla Çavkaydar), *Özel eğitim*, (ss. 59-77), Ankara: Vize Yayınları.
- Peker, H. (2000). *Hüseyin, din psikoloji*. Samsun: Çamlıca Yayınları.
- Saban, A. (2010). Öğretim teknolojisi ve materyal tasarımı ile ilgili temel kavramlar,(Ed. Kıymet Selvi) , *Öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı*, (ss.51-88), Ankara, Anı Yayınları.
- Sadioğlu, Ö. (2011). Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırmaya ilişkin sorunları, beklentileri ve önerilerine yönelik nitel bir araştırma, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Selçuk, M. (1998). Din Öğretimi Özgürleştiren Bir Süreç Olabilir mi? *İslamiyat*. 1, (73-87).
- Yalın, H. İ. (2010). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme* . Ankara: Nobel Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.